

1. Філософія Відродження на Україні. Київ: Наук. думка, 1990. 398 с.
2. Скалецький М. П. Націотворча роль церкви в історії українського народу // Суспільно-політичні виміри релігійних процесів в Україні: зб. наук. пр. / за заг. ред. Болуха В. О. (голова редкол.), Докаша В. І., Колодного А. М., Филипович Л. О. Чернівці, Рута, 2008. С. 89–97.
3. Історія релігії в Україні / за ред. А. Колодного і П. Яроцького. Київ: 1999. 740 с.
4. Колодний А., Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. 182 с.
5. Колодний А. Україна в її релігійних виявах: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2005. 336 с.
6. Колодний А. М. Релігія в духовному житті українського народу. Київ, 1994. 204 с.

Павло Павленко

Західна Європа в тенетах цивілізаційного дрейфу від християнства до ісламу

Сьогодні ми є свідками нової, четвертої хвилі поширення ісламу у світі, проте хвилі особливої, “гібридної”, оскільки вона спричинена, не так прагненням мусульман поширювати іслам, як масовою міграцією останніх до “благополучних країн”, тобто зумовлена передусім соціальними і матеріальними мотивами. Своєрідність цієї хвилі полягає ще й у тому, що вона, по-перше, не викликана міграцією мусульман із колишніх африканських чи азійських колоній і виключно до західноєвропейських країн-метрополій, як це відбувалося протягом усього ХХ ст.; по-друге, не зініційована якоюсь однією з ісламських країн, як це було за часів Арабського халіфату чи Османської імперії. Що характеризує сучасний процес проникнення ісламу до Європи? Які небезпеки він приховує в собі? Аналізуючи значний пласт публікацій у ЗМІ з даної проблематики (наведені у тексті посилання складають лише незначну частину від загальної кількості опрацьованого автором матеріалу), стаття є спробою дати відповіді на ці та інші питання.

Мета статті: показати, що четверта хвиля ісламу – це, так би мовити, “опосередкована” ісламізація християнського світу через масову, неконтрольовану, часом нелегальну міграцію мусульман із країн третього світу; це вияв повзучої агресії “бідного” арабського світу проти “багатого” й “успішного” Заходу.

Мігрантів із країн третього світу, зокрема ісламських країн, вабить на Заході, і передусім в Європі, високий рівень життя, соціальні стандарти, а все інше, і головне європейські цінності – вони сприймають, як вимушену “обгортку для достатку”. Зазначимо принагідно, що мусульмани почуваються щасливими якраз у тих країнах, які з релігійних мотивів вони вважають ненависними, а це – Австралія, Канада, Велика Британія, Франція, Італія, Швеція, Німеччина, США, Норвегія, Голландія, Данія; натомість у таких традиційно мусульманських країнах,

як Єгипет, Лівія, Марокко, Іран, Ірак, Ємен, Афганістан, Пакистан, Сирія, Ліван, Палестина (Сектор Гази) їхнє життя нестерпне.

Іслам нині розширюється за рахунок Заходу, межі ісламського світу сьогодні, як зазначає український ісламознавець М. Якубович, вже далеко “не в Стамбулі, а набагато західніше: у Парижі, Лондоні чи, скажімо, Брюсселі”, в той же час “серед мусульман Євросоюзу можна почути агресивну риторику проти західних цінностей” [1]. На прикладі Великої Британії, Франції, Бельгії, Німеччини видно, що мігранти з ісламського світу не прагнуть ставати європейцями: обстоюючи антизахідний, а часто й антихристиянський світогляд, вони тим само свідомо блокують власну інтеграцію в європейський простір. За словами очільника французьких мусульман Д. Бубекера, Європа скоїла помилку, коли прийняла надто багато їх під свій дах. Вони утворили великі поселення, групи, що жодним чином не інтегруються з господарями території. А ті з мусульман, що народилися в Європі, так само, як і їхні батьки неспроможні й собі знайти своє місце в європейській реальності. Це, чергу своєю чергою, породжує серед них почуття розчарування, робить залежними від ідеології тотальної ісламізації Європи і, таким чином, створює ідеальний ґрунт для сповідування радикального ісламу [2].

Людина, вихована в умовах відсутності елементарних людських прав, релігійного диктату неспроможна досягнути переваг власної свободи, а тому нездатна жити у вільному демократичному суспільстві. Переїжджаючи до країн вільного світу вона почувається тут чужою, а тому прагне перебудувати його (світ) під себе і, якщо й не ісламізувати його, то, принаймні, арабізувати – світоглядно, культурно і релігійно облаштувати під себе. Подібна перебудова обумовлено спричинює ісламізацію традиційно християнського Заходу.

Сьогодні іслам за темпами зростання в Європі давно вже перекидає християнство, поступово перетворюючи традиційно католицькі чи протестантські країни на ісламські. У лідерах тут Франція, в якій мусульманська громада є однією з найбільших в Європі (станом на 2018 р. – більше 6 млн осіб, а це майже 10 % від загальної кількості населення – приблизно 65 млн; наявні темпи збільшення мусульман у Франції засвідчують, що при “нульовій імміграції” їхня кількість вже через вісім років зросте до 8,6 млн осіб, у другому випадку дослідники прогнозують зростання на 17,4 % до 12,6 млн осіб, в третьому – на 18 % до 13,2 млн) [3].

Показово, що більшість послідовників ісламу в цій країні є якраз або вихідцями з колишніх французьких колоній, або ж походять з арабських країн. При цьому, навіть ті з них, хто вже народився у Франції, воліють бачити цю країну, скоріше, ісламською ніж мультирелігійною [4]. А ось щодо Німеччини: в ній мешкає сьогодні від 3,8 млн до 4,3 млн мусульман, а це становить 5 % від загальної кількості німців [5]. Якщо врахувати масову міграцію арабів упродовж 2015–2017 рр. із Близького Сходу і Північної Африки до ряду європейських країн, то статистика невтішна. За даними ООН лише у 2015 р. близько 1 млн нелегальних мігрантів прибули до

Європи, від січня до липня цього року 438 тис попросили притулку в Європі, з них 43 % забажали жити в Німеччині [6].

Більшість мігрантів із мусульманських країн вважають Європу потенційно ісламською територією, а тому не визнають для себе чинними дії європейських законів. Неабияку роль в цьому відіграють релігійні переконання – ставлення до іновірців як до невірних [7; 8], яких у різні способи слід переконати поважати закони шариату і схилити дотримуватись мусульманських традицій і звичаїв. Наприклад, радикально налаштовані лондонські мусульмани, віком від 19 до 22 років, прагнуть навертати англійців в іслам, практикуючи, так званий, “ісламський” чи “шаріатський патруль”. Так, перестриваючи перехожих на вулицях чи в громадських місцях Лондона, члени “патрулів” примушують їх, принаймні зовні, походити на мусульман, мотивуючи це тим, що Лондон, мовляв, “мусульманська територія” [9]. У Данії аналогічні “патрулі” ходять по супермаркетах Копенгагена і вилучають з полиць продукцію, яка не відповідає нормам шариату. Особливо упереджено “шаріатські патрулі” розправляються з продуктами виробництва Ізраїлю [10]. Аналогічні “патрулі” можна зустріти в Австрії, Бельгії, Німеччині [11]. Попри те, що місцеві ісламські організації офіційно засуджують дії подібних “патрулів”, факт лишається фактом – принаймні, якась частина мусульман у Європі налаштована поширювати ісламський світогляд саме шляхом терору. Не випадково за терактами у Франції, Бельгії, США, Ізраїлі, а поруч у Туреччині, Іраку, Ірані, Афганістані здебільшого стоять ті, хто, нарочито хизуючись, що вони в такий спосіб захищають іслам, воліють, аби їх знали як мусульман.

Антиєвропейські настрої серед мігрантів-мусульман у наші дні настільки високі, що, скажімо, Федеральний канцлер Німеччини Ангела Меркель змушена була неодноразово нагадувати їм, що вони мусять дотримуватися законів і мають бути готові до інтеграції, оскільки це їхній обов’язок [12]. А генеральний секретар Християнського соціалістичного союзу Андреас Шейер вважає, що необхідно культивувати, просувати і підтримувати “європейський тип” ісламу, а не той, що імпортується до Європи з мусульманського світу. “Ми не можемо миритися з таким становищем, коли з-за кордону до нас ввозять екстремістські погляди і звичаї... Європа повинна культивувати свій власний іслам” [13]. Тому першочергово слід перекрити іноземні джерела фінансування мечетей, створити умови для європеїзації ісламу, зокрема його інтеграції в німецький соціокультурний комплекс, а для цього, як мінімум, “мовою віровчення в мечетях мусить стати німецька мова”. Це означає, що “всі імами мусять навчатися в Німеччині і при цьому повинні поділяти наші головні цінності – заявив А. Шейер. – А ті, хто не хоче інтегруватися, змушені будуть виїхати. Ми повинні покласти край цій інтеграційній вигадці. Політика мультикультуралізму зазнала краху. Тих, хто не зумів або не захотів інтегруватися, чекає депортація з Німеччини” [13]. Подібну позицію обстоюють й інші країни Євросоюзу.

Вихідці з мусульманських країн Близького Сходу, Центральної Азії та Північної Африки, переселяючись до країн Заходу, прагнуть нав’язувати тамтешнім корінним мешканцям притаманні для ісламського середовища релігійну й культурну парадигми. Вважаючи ту чи іншу західну країну як потенційну мусульманську територію, вони розглядають її (країну) через призму ісламських традицій і релігійного права. У місцях компактного проживання мусульмани-мігранти самоорганізуються у культурно-релігійні земляцтва, не рідко закритого типу, коли мусульманські квартали оголошуються “вільними від європейців” територіями, на яких панує “істинна віра” [14; 15].

Водночас тотальнізація антизахідних настроїв у мусульманському світі починає призводити до того, що дедалі більше людей, переважно молоді, проймаються симпатією до західної культури, західних цінностей, до західного світу в цілому. Подібні симптоми спричинені економічними і соціальними чинниками і, як не дивно, релігійними і культурними відмінностями. Економічний занепад більшості мусульманських країн, зростання рівня безробіття, відсутність світської освіти і науки, відсталість медицини, злидні, корупція, клановість уряду й суспільства, військові та політичні конфлікти – ось, що нині провокує прозахідний світогляд у закритих від сторонніх впливів мусульманських суспільствах. Так, принаймні 50 із 57 мусульманських країн перебувають в економічно непридатних умовах. Відтак все більше людей пов’язують перспективи для власного життя із західними країнами, які в економічному і соціальному сенсі є успішними [16]. А те, що західний світ, у порівнянні з ісламським, є “іншим”, тільки грає на користь переосмислення життєвого кредо, традицій та звичок і, як наслідок, відходу від ісламу як основи цього кредо.

Тому, не бачачи в мусульманському світі перспектив і надій, пов’язуючи економічну відсталість, соціально-політичну недорозвинутість своїх країн з ісламом як офіційною державно-політичною ідеологією, все більше молоді схиляється до вчинення так званої “хіджри” (переселення) до економічно успішних країн [16]. Ці молоді мусульмани, переселяючись на Захід, зацікавлені у своїй інтеграції в соціокультурний простір західного світу. Не виключено, що саме від таких молодих мусульман буде залежати те, яким буде “європейський іслам” у майбутньому (і чи він взагалі буде, оскільки для цього іслам традиційний, арабський мусить обов’язково бути вивільнений від антизахідних парадигм, а це не така вже й проста справа). Між тим, обстоювання прозахідних симпатій серед мусульманської молоді допоки не є масовим явищем – це, швидше, виняток із правил, оскільки мультикультуралізм як такий неприйнятний для сповідників ісламу.

Поруч із цим, мусульманами сьогодні стають чимало й корінних європейців. І це при тому, що Коран категоричний у ставленні до інакомислячих, повчає про неприязнь до іншого релігійного світогляду. Так, у Великій Британії лише в 2011 р. повідомлялося про 100 тис новонавернених мусульман (66 % з яких – жінки), при

тому близько 5 200 британців прийняло іслам у школах і в'язницях. І ця кількість з кожним роком тільки збільшується. Ця статистика стосується корінних британців. А якщо сюди додати мігрантів, то іслам скоро кількісно перекине в цій країні християнство. У Нідерландах до 50-х рр. XX ст. мусульмани склали незначний відсоток, але вже до 2004 р. їхня кількість сягнула майже 1 млн осіб. На кінець першого десятиліття XXI ст. відсоток мусульман у таких країнах, як Австрія і Швеція становив вже 5 % від загальної кількості населення, а в Норвегії – 10 % [4].

У чому полягає секрет популярності ісламу серед неофітів із корінних європейців? Що змушує їх ставати мусульманами? Переконливими з цього приводу є думки німецького публіциста російського походження М. Румер-Зараєва: “У XX ст. християнські місіонери всіх конфесій зробили ставку на “місію на зрозумілій сучасній людині мові” – і програли. Мусульманські місіонери зробили ставку на вірність старовині, вірність традиції – і виграли. У католицьких храмах замість латини зазвучали місцеві мови – і храми спорожніли. У ново-збудованих мечетях звучать молитви тільки арабською – і мечеті наповнені молільниками, серед яких нерідко зустрінеш “корінного” європейця. Характерно, що в європейських країнах новонавернені мусульмани приймають саме строго традиційний варіант ісламу, тоді як ісламський модернізм знаходить своє поширення переважно серед мусульман за народженням. За словами неофітів, приваблює їх саме традиціоналізм ісламу” [17].

Попри його (ісламу) антизахідну риторичку, на відміну від сучасного християнства – це стиль життя, система особливих моральних координат, схема організації людського буття, регулятор соціальних відносин. Саме це робить іслам привабливим для корінних європейців. На відміну від сучасних християн (передовсім католиків і православних), всі мусульмани, незалежно від освіти чи соціального походження, знають засадничі положення ісламу, відомі ще, як “п’ять стовпів”. Переважна більшість мусульман уникають всього того, що забороняє їхня релігія, що неприйнятне з позиції законів шаріату. Однак головною перевагою ісламу є обстоювані ним уявлення про шлюб як союз чоловіка і жінки, сім’ю і, відповідно, про материнство і дитинство. Позашлюбні зв’язки, статеві відносини між особами однієї статі неприпустимі, оскільки вважаються джерелом розкладання особистості, а в кінцевому рахунку – моральної й фізичної деградації суспільства [18].

Проте в останні роки в середовищі здебільшого російських і російськомовних мусульман стали поширюватись ідеї так званого “коранізму”, згідно з яким основою і критерієм ісламського віровчення проголошується винятково коранічні тексти, мотивуючи це тим, що тільки Коран є священною книгою від Всевишнього (Аль-хіджр, 9). Натомість хадиси (висловлювання пророка Мухаммеда) і традиційні мусульманські передання “кораніти” виводять до розряду необов’язкових “казок” перших послідовників вчення пророка, засуджуються ними, як “предмет розбіжностей серед різних груп мусульман” [19].

І хоча кількісне зростання ісламу в Європі відбувається не лише за рахунок мігрантів із мусульманських країн, а й корінних європейців, чисельну основу “європейського ісламу” будуть становити такі вихідці з мусульманських країн та їхні нащадки, народжені в Європі, а тому саме вони будуть визначати його віросповідну стратегію, принаймні, на декілька прийдешніх десятиліть. Французький політичний коментатор і економіст Чарльз Гейв оприлюднив невтішний прогноз для “старої” Європи: через 40 років Європа стане мусульманською. Беручи за основу той факт, що, наприклад, французенка в середньому народжує 1,4 дитини, тоді як поруч мусульманка іммігрантського походження – 3,4–4 дитини, дослідник робить наступний висновок: “Не більш, ніж через 40 років можна бути повністю впевненим у тому, що в Австрії, Німеччині, Іспанії, Італії, Бельгії та Голландії буде мусульманська більшість населення. Це не передбачення, а підрахунки, і я навіть не беру до уваги новоприбульців” [20].

Цей прогноз підтверджує й дослідницький центр “Pew Research Center”, який, фіксуючи високу народжуваність у мусульман, констатує, що якщо нинішні демографічні тенденції збережуться, то число прихильників ісламу перевищить кількість послідовників християнства до кінця цього століття. Між тим у “Pew Research Center” не схильні передчасно драматизувати ситуацію, вважаючи, що іслам поки не становить для європейців серйозної загрози [21]. Існує ймовірність того, що “етнічні” мусульмани стануть приймати європейські цінності, а тому якась одна частина з них навернеться у християнство, а інша – буде носієм відмінного від арабського європейського ісламу.

Поширення на європейському просторі ісламу арабського типу яскраво доводить поступову втрату європейським християнством своїх позицій в Європі, його нездатність виживати, захищати себе в умовах постмодерного, постсекулярного світу. Християнська ідея любові до ближнього, євангельська настанова всепрощення нині працюють проти європейців – постають інструментом вкорінення нехристиянських ідей у традиційно християнському середовищі Європи. Приміром, оскільки католицизм таки втрачає свою природну європейську ексклюзивність, сьогоднішня політика Ватикану спрямована передусім на відродження католицького християнства в Європі. Щоправда, реалізувати це буде не просто, оскільки європейці все більше перестають бути церковно-належними віруючими, вважаючи, що духовність існує і поза межами конфесійно організованого християнства, не кажучи вже про тих, хто взагалі відійшов від християнства, ставши скептиком чи агностиком. Як зауважує сучасний французький публіцист Жан-Луї Аруель, європейська система людських прав і свобод, в основі якої лежить відсутність дискримінації – ось, що нині руйнує Європу, робить її практично безсилою у “протистоянні з утвердженням на її території ісламом” [22].

Сучасна хвиля поширення ісламу в Європі – це до всього ще й новий організаційний вияв ісламу, нова форма розширення його інституалізаційного

виходу у світ і водночас механізм його нової ісламізації, що відбуваються через масову міграцію мусульманського населення до європейських країн здебільшого з країн третього світу. Оскільки це не прямий процес поширення ісламу, а результат міграції, її наслідок; тому що поширення ісламу тут здійснюється здебільшого опосередковано – через перенесення мігрантами зі своїх батьківщин культури, традицій, обрядів, звичаїв, то, з огляду на це, ми схильні визначати наявну нині хвилю поширення ісламу як гібридну.

Так, європейський континент все більше ісламізується. Це факт, це та реальність, яку не слід ігнорувати. Можливо, з часом Європа стане мусульманським континентом. Утім боятися ісламу не варто. І в релігійному світі наявна не лише еволюція, а й селекція. Тому, якщо християнство сьогодні нездатне захищатися, якщо воно й надалі буде декларувати, що його сила у слабкості, у непротидії (бо ж часто відсутність опору в християнстві постає чи не найбільшою чеснотою і водночас досягненням), воно (християнство) ризикує вже до кінця ХХІ ст. якщо й не зникнути з релігійної мапи Європи, то, принаймні, втратити авторитет, стати непопулярним, у такий спосіб тільки допомагаючи ісламу утверджуватись на європейському континенті.

Водночас хотілося б вірити, що в процесі подібного цивілізаційного дрейфу Європи від християнства до ісламу буде випрацюваний інший, відмінний від арабського типу, іслам – європейський іслам, в якому будуть враховані традиції європейського гуманізму і в основу якого буде покладена ідея гуманності як одна із найвищих людських цінностей. Однак для досягнення цього більшість мусульманських земляцтв в країнах Європи мусять скинути із себе традиційний для арабського мусульманського середовища антиєвропейський радикалізм, перестати бути суспільствами закритого типу й інтегруватися в європейський соціум, ставши європейськими по духу. Без подібних зрушень іслам ще довго буде залишатись незрозумілим, чужим, подекуди навіть ворожим для корінних європейців – релігійним світоглядом, який обстоюють на їхній території прибульці.

1. Якубович Михайло. Говорити від імені ісламу // Український тиждень. 2016. № 13 (437). 31 берез.
2. Хто підклав цю бомбу? – або дещо про джихад // CREDO. 2016. 11 трав. URL: <http://credo.pro/2016/05/157734> (дата звернення – 25.01.2018).
3. AFP: число проживаючих во Франції мусульман к 2025 году составит более 8,5 млн человек // Международная панорама ТАСС. 2017. 30 нояб. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4771522> (дата звернення – 25.01.2018).
4. Скільки в Європе живе мусульман // Euromag. 2015. 14 янв. URL: <http://www.euromag.ru/catalogs/stat/40825.html> (дата звернення – 25.01.2018).
5. Чернега Алексей. Скільки в Європе живе мусульман // Euromag. 2015. 14 янв. URL: <http://www.euromag.ru/catalogs/stat/40825.html> (дата звернення – 25.01.2018).
6. Меркель заявила, що біженці з Близького Сходу мають залишити Німеччину // ТСН.ua. 2016. 30 січ. URL: <http://tsn.ua/svit/merkel-zayavila-scho-bizhenci-z-blizkogo-shodu-mayut-zalishiti-nimechchinu-581633.html> (дата звернення – 25.01.2018).

7. Мигранты в Кельне схватили Меркель за больное место // Комсомольская правда. 2016. 9 янв. URL: <http://www.kp.ru/daily/26478.1/3348223/> (дата звернення – 25.01.2018).
8. Доклад полиции о ситуации в Кельне: что на самом деле произошло в новогоднюю ночь // Комсомольская правда. 2016. 7 янв. URL: <http://www.kp.ru/daily/26475.4/3348043/> (дата звернення – 25.01.2018).
9. Вести.Ru: Лондон заживет по шариату // Вести.RU. 2013. 27 янв. URL: <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1016525> (дата звернення – 25.01.2018).
10. Muslims Jew-Hunting // Geller Report. 2016. June 1. URL: <https://pamelageller.com/2016/06/muslims-jew-hunting.html/> (дата звернення – 25.01.2018).
11. Европейский политик покаялся перед изнасиловавшим его мигрантом // Дневник русской француженки. 2016. April 8th. URL: <http://tanya-mass.livejournal.com/3079188.html> (дата звернення – 25.01.2018).
12. Меркель: Біженці зобов'язані інтегруватися // Корреспондент.net. 2016. 12 берез. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/3642211-merkel-bizhentsi-zoboviazani-intehruvatysia> (дата звернення – 25.01.2018).
13. В Германии хотят ввести налог на мечети, чтобы прекратить их зарубежное финансирование // Седмица.RU. 2016. 27 апр. URL: <https://www.sedmitza.ru/text/6289723.html> (дата звернення – 25.01.2018).
14. Юденфрай: толерантная Европа избавляется от евреев // ИноСМИ. 05.02.2014. URL: <http://inosmi.ru/world/20140205/217202176.html> (дата звернення – 25.01.2018).
15. Норвегия доигралась // NewRezume.org. 2016. 21 окт. URL: <http://newrezume.org/news/2016-10-21-17082> (дата звернення – 25.01.2018).
16. Почему мусульманская молодежь отходит от ислама? // Вконтакті. URL: https://vk.com/wall-38141384_424245 (дата звернення – 25.01.2018).
17. Михаил Румер-Зараев: Религия без тайны // Радио Свобода. 2017. 12 Июля. URL: <https://www.svoboda.org/a/28577060.html> (дата звернення – 25.01.2018).
18. Ислам // Википедия. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Ислам> (дата звернення – 25.01.2018).
19. Хайбуллин Ишмурат. Лжекораниты пятая колонна в исламе // Поистине. 16.11.2017. URL: <http://poistine.org/lzhekoranity-pyataya-kolonna-v-islame> (дата звернення – 25.01.2018).
20. Европа станет мусульманской через 40 лет // Muslim.kz. 29.09.2017. URL: <http://muslim.kz/ru/news/10219-evropa-stanet-musulmanskoj-cherez-40-letfunction-return-thisthis.html> (дата звернення – 25.01.2018).
21. Ислам может стать самой популярной религией // GoGetNews. 2017. 1 марта. URL: <http://www.gogetnews.info/news/science/150781-islam-mozhet-stat-samoy-populyarnoy-religiey.html> (дата звернення – 25.01.2018).
22. Для борьбы с исламом пора покончить с религией прав человека // ИноСМИ. 01.08.2016. URL: <http://inosmi.ru/politic/20160801/237396299.html> (дата звернення – 25.01.2018).